

Les Défis de la Traduction Médicale et le Rôle des Procédés Techniques dans la Résolution des Problèmes

Mohammad-Rahim Ahmadi (Auteur correspondant)¹

Maître de conférences, Université Alzahra, Téhéran, Iran

Hanieh Djafari

Étudiante en doctorat en littérature française, Université de Téhéran, Téhéran, Iran

Résumé

Notre travail concerne des problèmes communs auprès des traducteurs des textes médicaux. Les procédés de traduction ici sont ceux que J. P. Vinay et J. Darbelnet analysant dans leur ouvrage *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Nous parlerons de l'ambiguïté des textes médicaux, la polysémie des termes, des termes latins et étrangers et de la traduisibilité des textes médicaux. Nous aborderons la question des cultures médicales y compris la variété des institutions médicales et le défi du manque d'accès à une institution similaire. Le traducteur médical devra avoir une connaissance de base des textes dont il a l'intention de traduire. Les difficultés et complexités sont en raison du style et de la structure du texte. Elles sont dues également à l'écriture longue, l'emploi des termes techniques et médicaux, ainsi que l'utilisation abondante des termes latins et étrangers. On ne peut pas aussi simplifier facilement certains termes médicaux dont les significations sont profondes. La question essentielle concerne les défis de la traduction du texte médical. Enfin, à l'aide d'exemples tirés de la traduction du livre *Guide des techniques de soins en imagerie médicale* par Elisabeth Moerschel, nous expliquerons comment les procédés de traduction nous ont servi pour résoudre les difficultés de la traduction.

Mots-clés: Traduction des Textes Spécialisés, Traduction Médicale, Langue Médicale, Difficultés, Termes latins et étrangers.

¹. E-mail: m.rahim@alzahra.ac.ir

DOI: <https://doi.org/10.22067/RLTF.2022.76003.1043>

<http://orcid.org/0000-0002-2492-3139>

The Challenges of Medical Translation and the Role of Technical Solving Processes in Problem

Mohammad-Rahim Ahmadi (Corresponding author)¹

Associate professor, Alzahra University, Tehran, Iran

Hanieh Djafari

PhD student in French literature, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Irrespective of the field or of the languages involved, translation represents a means of communication. Nevertheless, translation in the medical field involves the translation of documents that are related to the medical, pharmaceutical, or health care field. As with any specific field, medical translation requires training and extensive knowledge of the subject matter besides linguistic skills.

All fields of translation are equally important and involve specific features, difficulties, and methods. However, translation in the medical field often involves the translation of documents related to new drug applications, of clinical, regulatory, or marketing documents that are related to the medical, pharmaceutical, or health care field. Medical translation facilitates communication and proper treatment and care for patients who speak various languages.

A medical translator should be a professional, since any sort of wrong translation or mistake could trigger serious consequences. As with any specific field, medical translation requires training and extensive knowledge of subject matter besides linguistic skills. Medical translation is an area of extremely high importance as good translations could be able to save patients' lives, while those of poor quality may endanger them.

In this study, translating the book *Guide to Care Techniques in Medical Imaging* by Elisabeth Moerschel, we presented the difficulties of translation due to the components of the medical language. We chose this book to address the theoretical and regulatory bases of the care techniques that the student in initial training can rely on. The difficulties that will be examined are common problems with the translators of medical texts, so we can say that finding them a solution would make it easier for a large number of medical text translators. We talked about the ambiguity of medical texts, the polysemy of terms, Latin and foreign terms and the translatability of medical texts. We discussed the issue of medical cultures including the variety of medical institutions and the challenge of lack of access to a similar institution.

Keywords: Translation of Specialized Texts, Medical Translation, Medical Language, Difficulties, Latin and foreign terms.

¹. E-mail: m.rahim@alzahra.ac.ir

DOI: <https://doi.org/10.22067/RLTF.2022.76003.1043>

<http://orcid.org/0000-0002-2492-3139>

چالش‌های ترجمه متون پزشکی و نقش شیوه‌های ترجمه در حل آن

مقاله پژوهشی

محمد رحیم احمدی (نویسنده مسئول)^۱

عضو هیئت علمی ادبیات فرانسه، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران

حانیه جعفری

استاد مدعو ادبیات فرانسه، دانشگاه آزاد تهران شمال، تهران، ایران

چکیده

در این پژوهش مثال‌هایی از کتاب *Guide des techniques de soins en imagerie médicale* نوشته الیزابت مرشل، که تاکنون به فارسی ترجمه نشده است، انتخاب و ترجمه و چالش‌های ترجمه متون تخصصی پزشکی و مشخصه‌های آن بررسی شد. با لحاظ این مشخصه‌ها دشواری‌های ترجمه این متون همچون ابهام، وجود عبارات لاتین، واژگان بیگانه و در نتیجه ضرورت معادل‌نویسی کاربردی، هنگام ترجمه متون پزشکی آشکار شد. از این رو یافتن راه حلی برای ترجمه این کلمات می‌تواند به مترجمان کمک شایانی در امر ترجمه متون تخصصی کند. در این مقاله در ابتدا با در نظر گرفتن هدف ترجمه مشکلات ترجمه متون پزشکی بررسی شد، سپس به کمک نظریه سبک‌شناسی ساختاری وینه و داربلنه و با تکیه بر مثال‌هایی که از ترجمه کتاب انتخاب شده‌اند به تحلیل و بررسی دقیق تئوری‌های مطرح شده، مشکلات و راه‌حل‌های پیشنهادی پرداخته شد.

کلیدواژه‌ها: ترجمه متون تخصصی، ترجمه متون پزشکی، دشواری ترجمه متن تخصصی، واژگان لاتین و بیگانه، شیوه‌های ترجمه.

^۱. E-mail: m.rahim@alzahra.ac.ir
<https://orcid.org/0000-0002-2492-3139>

DOI: <https://doi.org/10.22067/RLTF.2022.76003.1043>

۱. مقدمه

زبان پزشکی به‌عنوان ابزاری برای ایجاد پیوند در حوزه پزشکی، همیشه برای افراد ناآشنا غیرقابل درک بوده است. دشواری درک زبان پزشکی تنها به‌دلیل استفاده از اصطلاحات تخصصی فنی و پزشکی نیست، بلکه به‌دلیل ویژگی‌های سبکی و نحوی است. هر رشته اصطلاحات مخصوص به خود را دارد. در زمینه پزشکی، هر کلمه معنای خاص خود را دارد. نقش مترجم در اینجا یافتن معادل مناسب است. نتایج تحلیل زبان‌شناختی در این زمینه نشان می‌دهد که دشواری درک زبان پزشکی نه‌تنها به‌علت استفاده از اصطلاحات فنی و پزشکی خاص، بلکه به‌دلیل ویژگی‌های سبکی و ساختاری این زبان است. فرایندهای ترجمه یکی از ابزارهای درک معنای متن مبدأ برای مترجمان است که با کمک این ابزارها و با در نظر گرفتن مخاطب، این معنا را در زبان مقصد بازگو می‌کنند. دانش و تسلط بر فرایندهای ترجمه به مترجم اجازه می‌دهد تا از منابع زبان مقصد حداکثر استفاده را ببرد و نیز نتایج مطابق با انتظارات مخاطب در زبان مقصد را تضمین کند.

در این مقاله سه سؤال مطرح می‌کنیم که به دنبال یافتن پاسخ آن‌ها با مثال‌هایی از کتاب *Guide des techniques de soins en imagerie médicale* نوشته الیزابت مرشل هستیم:

۱. با توجه به فنی بودن زبان به‌کاررفته در این اثر، چگونه می‌توانیم در ارائه ترجمه صحیح به زبان مقصد موفق شویم؟

۲. مشکلات معناشناختی و معناسازی در ترجمه متون پزشکی چیست؟

۳. آیا باید بگوییم فقط پزشکان می‌توانند متون پزشکی را ترجمه کنند؟

این مطالعه نیز براساس فرضیات زیر است:

۱. دشواری‌های ترجمه متون پزشکی عمدتاً برخاسته از واژگان تخصصی است. مترجم باید بتواند اطلاعات و ایده‌های نویسنده را درک کند. ما باید ببینیم که آیا ترجمه تحت‌اللفظی برخی کلمات متأثر از زبان انگلیسی و نیز حل مسئله ابهام می‌تواند در انجام این کار مؤثر باشد یا خیر.

۲. متون پزشکی همگی از جملاتی اغلب طولانی و سخت تشکیل شده است که ناشی از پیچیدگی واژگان تخصصی آن است.

۳. به نظر می‌رسد برای هر کسی که پزشک نیست، متون پزشکی به‌راحتی رمزگشایی نمی‌شود.

۲. ضرورت ترجمه متون پزشکی

زبان پزشکی برای اکثر مردم بسیار فنی، پیچیده و گاهی ناشناخته است. در واقع، اصطلاحات و فرمول‌های پزشکی ابزار ارتباطی مفاهیم و تکنیک‌های پزشکی هستند. در اصل، پیچیدگی زبان پزشکی کاربردی است، زیرا امکان ارتباط مؤثر را فراهم می‌کند. با این حال، زبان پزشکی از مفاهیم و کلمات بسیار خاصی استفاده می‌کند که اغلب مبهم هستند. اگر مترجمان رشته پزشکی این مفاهیم را درک کنند و به آن مسلط شوند، قطعاً می‌توان خلأهای

موجود در این زمینه را برای دانشجویان پیراپزشکی و پزشکان و همچنین کارورزان پزشکی در حال آموزش در ایران پر کرد.

هر واژه فقط یک معنی را در یک متن پزشکی مانند سایر متون بیان می‌کند. واژگان پزشکی، مانند سایر زمینه‌های فنی، شامل اصطلاحات اساسی، مشتق‌شده یا ترکیبی مانند «*épidémie, épidémiologie, hôte, hôpital*» و غیره است.

عبارات، اختصارات و فرمول‌ها از نظر کیفی بخش اصلی و اساسی زبان پزشکی است. جست‌وجوی معانی و مفاهیم متون پزشکی از طریق تحلیل و تحقیق انجام می‌شود. بنابراین، ابتدا باید معنای یک اصطلاح را در یک متن پزشکی پیدا کرد. پزشکی زمینه‌های مختلفی را گرد هم می‌آورد، از تحقیقات در زیست‌شناسی گرفته تا اطفال و رادیولوژی و در نتیجه ترجمه این متون مستلزم مهارت‌های گسترده است، چراکه یکی از دشواری‌های درک زبان پزشکی ویژگی‌های سبکی و نحوی آن است. در پزشکی، جملات باید در چارچوب اشکال و فرمول‌های کامل و قابل فهم در زبان مقصد بیان شوند. هدف همیشه انتقال پیام به‌گونه‌ای است که برای گیرنده قابل درک باشد.

۳. شیوه‌های به‌کار گرفته‌شده در ترجمه

متخصصان کم‌وبیش در مورد ابزارهای موجود در اختیار مترجم توافق دارند. وینه و داربلنه به‌خصوص هفت شیوه ترجمه را تعریف کرده‌اند: وام‌گیری، گرت‌برداری، ترجمه تحت‌اللفظی، تغییر مقوله دستوری، تغییر زاویه دید، معادل‌سازی و اقتباس. بسیاری از مترجمان دیگر از آن زمان به‌منظور دستیابی به معادل‌سازی، ابزارها و روش‌های دیگری را برای نزدیک شدن به متنی که باید ترجمه شود، پیشنهاد کرده‌اند.

این نظریه پردازان به دنبال جایگزینی روش‌های سنتی ترجمه با رویکردهای جدید هستند تا بتوانند همان مفهوم متن در زبان اصلی را به گیرنده ترجمه منتقل کنند. در ابتدا گفتنی است که دانش و تسلط بر فرایندهای ترجمه به مترجم امکان استفاده حداکثری از منابع زبان مقصد را می‌دهد. به این ترتیب، ترجمه هر واژه پزشکی مستلزم درک مفهوم یا شناخت پزشکی در سیستم و زبان مبدأ است تا بتوان مطابقت آن را در سیستم و زبان مقصد پیدا کرد. بنابراین چالش اصلی در ترجمه این متون، جست‌وجوی مفهوم است و صرفاً ترجمه متون پزشکی به معنای جست‌وجوی یک کلمه نیست.

بنابراین، نظریه‌هایی همچون نظریه وینه و داربلنه بین امکان را برای مترجم فراهم می‌کند تا فراتر از کلمات و پرسش‌های زبان‌شناختی برود و بتواند مفهوم دقیق متن اصلی را با رعایت ساختار نحوی در زبان مقصد تولید کند. در این کتاب «راهنمای تکنیک‌های مراقبت در تصویربرداری پزشکی» چند اصطلاح تخصصی در زمینه تصویربرداری پزشکی آمده است. ما تصمیم گرفتیم برخی از اصطلاحات پزشکی را که در زبان ما وجود ندارد قرض بگیریم.

باید در نظر داشت که برخی از فرایندهای ترجمه برای ترجمه مناسب‌تر از بقیه هستند. روش‌های ترجمه به‌طور کلی به دو گروه تقسیم می‌شوند: روش‌های ترجمه مستقیم و روش‌های ترجمه غیرمستقیم. روش‌های ترجمه

مستقیم در متونی اعمال می‌شود که زبان مبدأ و زبان مقصد از نظر ساختاری یا مفهومی طبقه‌بندی‌های موازی دارند. بنابراین پیام اصلی به راحتی به زبان مقصد منتقل می‌شود.

روش‌های ترجمه غیر مستقیم زمانی ضروری است که زبان مبدأ و زبان مقصد عناصر ساختاری یا مفهومی مشترکی نداشته باشند؛ آنچه وینه و داربلنه به ترتیب توازی ساختاری و موازی‌گرایی فرازبانی می‌نامند. شیوه‌های که در اینجا استفاده می‌شوند (procédés techniques de traduction)، همان‌هایی هستند که وینه و داربلنه در کتاب خود، سبک‌شناسی تطبیقی زبان فرانسه و انگلیسی، معرفی و تحلیل کرده‌اند.

وام‌گیری لغات ساده‌ترین فرایند ترجمه در نظر گرفته می‌شود و می‌تواند لغوی، نحوی یا معنایی باشد. وام‌گیری لغوی به سادگی قابل تشخیص است. وام‌گیری شامل قرض گرفتن یا استفاده از واژه‌ای است که برای زبان مقصد بیگانه است. از سوی دیگر، وام‌گیری نحوی نیز به راحتی قابل تشخیص است و از یک شکل نحوی مخصوص به یک زبان خارجی تشکیل شده است (Vinay & Darbelnet, 1958, p.4).

گرفته‌برداری نیز وام‌گیری از عناصر هم‌نشین بیگانه با ترجمه تحت‌لفظی عناصر آن است. در ابتدا، ما ضمن ترجمه هر کلمه به صورت تحت‌لفظی، ساختار نحوی زبان مبدأ را نیز حفظ می‌کنیم و نتیجه ایجاد عبارتی جدید است.

وینه و داربلنه چنین توضیح می‌دهند که ترجمه تحت‌لفظی زمانی قابل قبول است که امکان تولید متنی صحیح و مصطلح را به ما دهد. آن‌ها ترجمه تحت‌لفظی را هنگامی غیر قابل قبول معرفی می‌کنند که استفاده از این روش سبب تولید متنی بدون معنا شود و یا آن‌که با تغییر معنی و با ساختاری بیگانه در زبان مقصد همراه باشد (Danica & Seleskovitch & Marianne Lederer, 1986, p.28).

جابه‌جایی شامل تغییر مقوله دستوری یک کلمه یا گروهی از کلمات بدون تغییر معنای پیام است و در ترجمه نیز مانند داخل ساختار یک زبان استفاده می‌شود. وینه و داربلنه برای مثال ترکیب « il a annoncé son retour » را پیشنهاد می‌دهند که می‌تواند با « Il a annoncé qu'il reviendrait » جایگزین شود. با آن‌که این دو جمله از نظر نحوی و ساختاری تفاوت دارند، ولی معنای یکسانی دارند.

تعدیل یا تغییر زاویه دید (مودولاسیون) عبارت است از تغییر دیدگاه یا برای دور زدن مشکل ترجمه، یا برای نشان دادن روشی برای دیدن چیزها، متناسب با گویندگان زبان مقصد. مدولاسیون نحوی شامل تغییر ترتیب کلمات به منظور روان‌تر کردن جمله است (Vinay & Darbelnet, 1958, p.51).

معادل‌سازی فرایندی است که در آن فرد با استفاده از نگارشی کاملاً متفاوت، وضعیت مشابهی را در نسخه اصلی ایجاد می‌کند. بیشتر معادل‌ها در واقع ثابت هستند و به مجموعه‌ای از اصطلاحات، کلیشه‌ها، ضرب‌المثل‌ها، عبارات قابل جایگزین یا صفتی تعلق دارند (ibid, p.52).

شناخت شیوه‌های ترجمه اساس صلاحیت فنی یک مترجم است. اقتباس تفاوت بین واقعیت‌های فرهنگی را در نظر می‌گیرد تا تأثیر یکسانی را بیان کند. وینه و داربلنه این فرایند را به عنوان « حد نهایی ترجمه » توصیف می‌کنند.

به نظر هلن شوکه و میشل پایار، جداسازی اقتباس به‌عنوان یک فرایند ترجمه دشوار به‌نظر می‌رسد، زیرا عوامل اجتماعی - فرهنگی و ذهنی و همچنین عوامل زبان‌شناختی را وارد بازی می‌کند (ibid, pp. 52-54).

اقتباس زمانی استفاده می‌شود که امکان ترجمه به مرز خود برسد و پیدا کردن معادلی مناسب در زبان مقصد بسیار دشوار و دور از دسترس باشد. رشته پزشکی حوزه‌ای است که ترجمه اغلب به مرز فعالیت خود می‌رسد. در زمینه ترجمه پزشکی به‌صورت خاص، مقبولیت معادل‌سازی پزشکی باید براساس نوع متن مورد ترجمه و عملکرد آن در زبان مقصد باشد.

بنابراین می‌توان گفت که ترجمه‌ناپذیری متون پزشکی امروزه رد شده است. ما می‌دانیم که حتی زبان‌شناسی معاصر ترجمه را به‌عنوان «عملیاتی با موفقیت نسبی و متغیر در سطوح ارتباطی» می‌شناسد.

به این ترتیب، مترجمان و به‌ویژه مترجمان متون پزشکی با توجه به پیچیدگی و ماهیت فنی این متون، مسئولیت بزرگی بر دوش خود دارند. مترجمان متون فنی اغلب از لغت‌نامه‌های دوزبانه یا چندزبانه با هدف ارائه ترجمه باکیفیت استفاده می‌کنند.

۴. دشواری‌های ترجمه متون پزشکی

در زمینه پزشکی، درک متن برای فردی که پزشک نیست بسیار دشوار به‌نظر می‌رسد. از این نظر است که ما به‌عنوان نویسندگان این مقاله و نیز مترجمان بخش‌های انتخاب‌شده از این کتاب، تلاش زیادی کرده‌ایم تا بتوانیم نشان دهیم که درک موضوعات و فرایندها در این زمینه با کمک مستندات پزشکی مؤثر همچون فرهنگ لغت‌های تخصصی پزشکی چندزبانه امکان‌پذیر است تا در نهایت بتوانیم نتایجی را که انتظارات خواننده نسخه فارسی زبان این کتاب را برآورده می‌کند، تضمین کنیم. به همین دلیل است که در تحقیق حاضر ساعت‌ها برای ترجمه هر پاراگراف از این اثر که مثال‌هایی از آن در انتهای مقاله ذکر شده است، وقت گذاشتیم. بنابراین لازم است قبل از ترجمه به‌طور جامع مستندات موردنیاز را جمع‌آوری کنیم: « مترجم باید در مورد ساختار این دستگاه یا این اندام، آناتومی یا بافت‌شناسی آن، در مورد بافت‌ها، سپس در مورد عملکرد آن، در مورد فیزیولوژی آن، سپس در مورد خود بیماری (ریشه‌شناسی، روند آن، علائم و نشانه‌ها و غیره) و در نهایت در مورد دارویی که قرار است آن بیماری را درمان کند (طبقه‌ای که به آن تعلق دارد، ترکیب آن، نحوه عملکرد آن، اثر درمانی آن، اثرات نامطلوب آن و غیره) مستندات لازم را جمع‌آوری کند.» (Jammal, Amal & Pierre Dussault, 1983).

گفتنی است اگرچه در ترجمه همواره با مسئله دوزبانگی (زبان فرانسه - زبان فارسی) در سطح معادل‌یابی مواجه هستیم ولی این امر در ترجمه متون پزشکی نمایان‌تر و دشوارتر است. از سوی دیگر، در ترجمه متون پزشکی، مواردی وجود دارد که مثلاً سازمان‌ها و ارگان‌های ملی را در متون پزشکی مشاهده می‌کنید که در ایران وجود ندارند و مشکلاتی را ایجاد می‌کنند که باید حل شوند. بنابراین مترجم پس از شناسایی معنای کلی متن، به دنبال معادل‌هایی برای اصطلاحات فنی است که به نظر او مبهم می‌آیند.

علاوه بر این، هنگامی که اصطلاحات و معادل‌های آن‌ها تک‌معنایی هستند و به خوبی در فرهنگ لغت تخصصی پزشکی فهرست شده‌اند، این جست‌وجو آسان است، اما اگر واژه‌ای باشد که فرهنگ لغت دوزبانه چندین معادل ممکن برای آن ارائه دهد یا اگر مفهوم جدیدی باشد که هنوز نام آن در فرهنگ لغت‌ها مشخص نشده است، این جست‌وجو دشوار خواهد بود. گاهی اوقات، فرهنگ لغت دوزبانه، برای یک اصطلاح فرانسوی، معادل فارسی می‌دهد، اما به نظر می‌رسد که این معادل از نظر منطقی در متن مناسب نیست. یا فرهنگ لغت دوزبانه، برای یک اصطلاح فرانسوی، چندین معادل فارسی می‌دهد، اما بافت متن اجازه نمی‌دهد یکی از آن‌ها با قطعیت مطلق در اولویت استفاده قرار گیرد. سپس می‌توان به فرهنگ‌های یک‌زبانه مراجعه کرد یا در صورت عدم موفقیت، کتابچه‌های راهنما یا مجلات تک‌زبانه، زمینه‌های تعریفی را در آنجا یافت و سپس حوزه‌های معنایی واژگان فرانسوی و فارسی را در کنار هم قرار داد تا از هم‌ارزی مطلق آن‌ها اطمینان حاصل شود.

به‌کارگیری جملات مجهول در متون پزشکی سبب خنثی و عینی‌تر شدن این متون می‌شود، اما در زبان فارسی مترجم متون پزشکی سعی می‌کند تا همان معنی را بازتولید کند، اما ساختار نحوی زبان مقصد را رعایت کند تا ترجمه قابل فهم باشد.

هر زبان علمی و فنی دارای سرواژه، واژه‌های اختصاری و سرنام‌هایی است. زبان پزشکی هم از این قاعده مستثنی نیست و همین عامل کار مترجم را دشوار می‌کند، چراکه در اکثر موارد این اختصارات در فرانسه و فارسی یکسان نیستند.

۵. مشکلات لغوی و نحوی در ترجمه متون پزشکی

یک تله دیگر نیز در ترجمه وجود دارد که بسیار ظریف است. برای یک واژه انگلیسی یا لاتین، گاهی اوقات چندین معادل فرانسوی وجود دارد که به‌طور کامل قابل تبادل نیستند. برای مثال در مورد واژه انگلیسی «Fold» همواره مترجم ممکن است به سمت ترجمه آن با کلمه «Pli» گرایش پیدا کند. سپس مترجم معنی را به دقت بررسی می‌کند تا مطمئن شود که اشتباه احتمالی وجود ندارد. بنابراین، یکی از مسئولیت‌های مترجم آن است که با آگاهی کامل از علت آن، انتخاب صحیحی داشته باشد. ترجمه متون پزشکی با کلماتی غیردقیق یا تعاریف تقریبی قابل قبول نیست. به این ترتیب، دشواری ترجمه در تشخیص معانی واقعی هر جمله است، حتی جملاتی که برای مترجمان جوان متون پزشکی مبهم به نظر می‌رسند. به‌علاوه، هنگامی که یک کلمه چندین معانی دارد، نیاز است که فوراً هرگونه ابهام در مورد آن حذف شود، در جایی که بافت متن به اندازه کافی روشن‌گر است، زیرا ممکن است ترجمه پزشکی نادرست تأثیر منفی بر درمان پزشکی داشته باشد. علاوه بر این، صحت اطلاعات ارائه‌شده به پزشک در مورد یک مورد خاص به کیفیت ترجمه پزشکی بستگی دارد. بنابراین، متون پزشکی بایستی به‌صورت کاملاً واضح و قابل فهم ترجمه شوند.

زبان پزشکی یک زبان تخصصی است، زیرا توسط متخصصان برای متخصصان ایجاد شده است. با این حال، زبان پزشکی تنها با واژگان فنی آن مشخص نمی‌شود. همچنین با بیان واژگان در گفتار مشخص می‌شود.

به این ترتیب، یکی از مشکلات عمده در ترجمه متون پزشکی، مرحله استخراج معنا از عبارات پزشکی و تمرکز بر نگارش مجدد آن به صورت قابل فهم است. به طور خلاصه، برای درک زبان پزشکان و ترجمه متون پزشکی به همان سبک، مترجم بهتر است بسیاری از آثار پزشکی را بخواند و به حقایق زبانی که از آنچه در زبان عمومی است متمایز است بسیار توجه داشته باشد. تنها در این صورت است که مترجم متون پزشکی می‌تواند ترجمه خوبی را تولید کند، متنی که رنگ‌وبوی ترجمه ندارد.

۶. آنالیز ترجمه با ارائه چند مثال

شناخت مترجم از این رشته، یادگیری و خواندن ادبیات پزشکی به ویژه در زبان مقصد برای آشنایی با اصطلاحات و نحو از جمله نیازهای اساسی در ترجمه این متون است. بنابراین، برای دستیابی به این هدف، چند نمونه از ترجمه خود از کتاب *Guide des techniques de soins en imagerie médicale* را انتخاب کرده‌ایم تا در ادامه نشان دهیم که چگونه فرایندهای وینه و داربلنه - که در قسمت‌های قبل توضیح داده شد - به ما در گذر از این مشکلات ترجمه کمک می‌کنند. تمام ویژگی‌های فنی متون پزشکی و دارویی تابع طیف وسیعی از مقررات و قوانین هستند که دامنه کاربرد و در بسیاری از موارد واژه‌شناسی و عبارت‌شناسی را محدود می‌کنند. به همین دلیل لازم است مترجمان بسیاری از متون پزشکی را با دقت مطالعه کنند و در نهایت همیشه بتوانند از تفسیرهای خود از متن دفاع کنند.

مثال ۱:

Selon le mode de transmission, on distingue :

- *les infections d'origine endogène où le malade est infecté par ses propres micro-organismes à l'occasion d'un acte de soin, soit parce qu'il présente une fragilité particulière, soit parce que les règles fondamentales de prévention n'ont pas été respectées ;*

- *les infections d'origine exogène où le malade est infecté par un autre malade, le personnel, le matériel, l'environnement ou l'alimentation (Moerschel, Elisabeth, 2012, p. 23).*

ترجمه: با توجه به شیوه انتقال، موارد زیر را از هم تمیز می‌دهیم:

- عفونت‌های آندوژن که بیمار از طریق میکروب‌های بدن خود در اثر اقدامی درمانی یا به علت آسیب‌پذیر بودن ویژه بدن بیمار و یا به علت عدم رعایت قوانین اساسی پیشگیری، مبتلا می‌شود.

- عفونت‌های اگزوژن که بیمار از طریق بیمار دیگر، پرسنل، تجهیزات، محیط یا مواد غذایی مبتلا می‌شود (ص. ۶۷).

در مثال قبل، از تعریف هر یک از اصطلاحات سعی کردیم معادل آن را در فارسی استنباط کنیم. از طریق این معادل‌ها، سعی کرده‌ایم مفاهیم موجود در هر اصطلاح فرانسوی را پوشش دهیم.

مثال ۲:

C'est au début des années 1980 que le Center for Diseases Control (CDC) relève une consommation accrue d'un antibiotique employé dans les cas de pneumonies. Parallèlement, plusieurs cliniciens sont frappés par l'apparition de pneumocystoses et du sarcome de Kaposi chez de jeunes homosexuels (ibid, p. 18).

ترجمه: در اوایل سال‌های ۱۹۸۰ مرکز کنترل پیشگیری بیماری‌ها (سی دی سی) استفاده روزافزون از نوعی آنتی‌بیوتیک مورد استفاده جهت درمان ذات‌الریه را مطرح کرد. به‌طور هم‌زمان، بسیاری از پزشکان بالینی با بروز بیماری التهاب ریه پنوموسیستیک کارینی و نیز سارکوم کاپوسی در میان جوانان هم‌جنس‌گرا مواجه شدند (ص. ۴۹).

مثال ۳:

Technique de l'encéphalographie gazeuse (contraste négatif par injection d'air), la patiente étant attachée sur un fauteuil fixé sur un anneau tournant comportant la chaîne radiologique (ibid, p. 4).

ترجمه: تکنیک آنسفالوگرافی (کنتراست منفی با تزریق هوا)، درحالی‌که بیمار بر روی یک صندلی ثابت است، روی حلقه‌ای چرخنده که دارای زنجیره‌ای رادیولوژیکی است، بسته شده است (ص. ۶).

مثال ۴:

Pose d'une voie veineuse en vue d'une injection de produit de contraste avant examen scanographique (ibid, p. 12).

ترجمه: جای‌گذاری کاتتر وریدی جهت تزریق ماده کنتراست قبل از انجام اسکنوگرام (ص. ۳۲).

مثال ۵:

La lactase, ferment produit par les bactéries que l'on trouve en général dans le lait, fait tourner le lait en transformant le lactose (sucre du lait) en acide lactique (ibid, p. 20).

ترجمه: لاکتاز مخمر تولیدشده به‌وسیله باکتری‌هایی است که به‌طور معمول در شیر یافت می‌شود. این مخمر شیر را با ایجاد تغییر شکل در لاکتوز (قند شیر) به اسید لاکتیک تبدیل می‌کند (ص. ۵۶).

در زمینه پزشکی، گاهی اوقات جملات طولانی یکی از مشخصات این گونه از متون است. بنابراین نیاز است تا مترجم متون پزشکی تجربه زیادی در ترجمه اسناد پزشکی به‌ویژه گزارش‌های پزشکی، پروتکل‌های پیچیده و کارآزمایی‌های بالینی داشته باشد تا بتواند حتی در مورد ترجمه جملات طولانی با فنی‌ترین لغات دقت بیشتری داشته باشد، آنچه در مثال‌های زیر شاهد آن هستیم.

مثال ۶:

Article L4351-1

Est considérée comme exerçant la profession de manipulateur d'électroradiologie médicale toute personne qui, non médecin, exécute habituellement, sous la responsabilité et la surveillance d'un médecin en mesure d'en contrôler l'exécution et d'intervenir immédiatement, des actes professionnels d'électroradiologie médicale, définis par décret en Conseil d'Etat pris après avis de l'Académie nationale de médecine (ibid, p. 11).

ترجمه: مادهٔ ۱-۴۳۵۱

طبق این ماده تکنسین تصویربرداری فردی است به غیر از پزشک که به‌طور معمول تحت نظارت و مسئولیت یک پزشک، اقدامات تخصصی مربوط به تصویربرداری پزشکی را انجام می‌دهد تا پزشک بتواند عملکرد او را کنترل کند و فوراً مداخلهٔ درمانی داشته باشد. این اقدامات به دستور شورای ملی فرانسه پس از نظر آکادمی ملی پزشکی فرانسه تعیین می‌شود (ص. ۳۰).

در حین ترجمه، گاهی مجبور می‌شدیم که ساختار جمله را کاملاً تغییر دهیم یا به‌علت رعایت قواعد نحوی زبان مقصد یا به دلایل مرتبط با ریتم زبان فارسی.

مثال ۷:

Pour être plus pragmatique sans être exhaustif, l'information a priori lors de la prise en charge du patient consisterait donc à se présenter, expliquer au patient la nature de l'examen, sa durée approximative, les contre-indications à l'examen, la vérification de la bonne préparation somatique et physique du patient pour la réalisation de l'acte, les efforts secondaires, la conduite à tenir a posteriori, la position d'installation, la collaboration souhaitée pendant et après l'acte, la pose et le bénéfice d'un cathéter pour la réalisation d'une injection lors de l'examen (ibid, p. 10).

ترجمه: برای آن‌که بیشتر به‌صورت عملی و بدون کلی‌گویی صحبت کنیم، در وهلهٔ اول، اطلاعات مربوط به زمان پذیرش بیمار عبارت است از: معرفی خود، توضیح ماهیت معاینات به بیمار، مدت زمان تقریبی معاینات، موارد که در معاینات توصیه نمی‌شود، بررسی آماده‌سازی مناسب جسمانی و فیزیکی بیمار جهت انجام اقدامات پزشکی، عوارض جانبی، مواردی که پس از آن باید انجام شود، محل بستری شدن بیمار، همکاری مورد انتظار قبل و پس از عمل، وارد کردن کاتتر و فایدهٔ آن در انجام تزریق هنگام معاینات (ص. ۲۴).

به نظر ما وارونگی نقش کلمات و جابه‌جایی آن‌ها در جمله این امکان را فراهم می‌کند که ترجمه روان‌تری داشته باشیم تا خوانندگان میل بیشتری به خواندن کتاب داشته باشند و این مهم در ترجمه متون پزشکی مانند مثال‌های قبل رعایت شده است.

مثال ۸:

Le 6 mars 2006 a été créée par la Haute autorité de santé, sur demande du ministre de la Santé, la mission nationale d'information et de développement de la médication sur les infections nosocomiales afin de constituer un lieu d'écoute et de réponse aux demandes individuelles des usagers et de permettre une interface qui renforce le dialogue entre les usagers, les professionnels de santé et les institutions de la santé (ibid, p. 24).

ترجمه: در تاریخ ششم مارس ۲۰۰۶، سازمان عالی بهداشت عمومی به درخواست وزیر بهداشت، مأموریت ملی اطلاع و توسعه میانجی‌گری در مورد عفونت‌های بیمارستانی را به منظور ساخت محلی جهت گوش کردن و پاسخ به درخواست‌های فردی کاربران و نیز رابطی ایجاد کرده که مکالمه میان کاربران، متخصصان و نهادهای بهداشت را استحکام می‌بخشد (ص. ۷۲).

ترجمه متون پزشکی و دارویی جزئی از ترجمه‌های تخصصی و فنی با واژگان خاص برای تعیین محصولات یا تعهد خدمات است. به همین دلیل است که ما موظف‌ایم برای ارائه ترجمه با کیفیت بالا در حوزه پزشکی برای مؤسسات بهداشتی و شرکت‌های دارویی کشورمان بر رعایت اصطلاحات رشته‌های مختلف پزشکی تأکید ویژه‌ای داشته باشیم. برای دستیابی به این هدف، داشتن ابزارهای مناسب برای تحقیق نیز ضروری است، که با فرهنگ لغت‌های تخصصی تک‌زبان، دوزبان یا چندزبان شروع می‌شود. همچنین کتاب‌هایی که اصول، دشواری‌ها و مشکلات اصطلاحات و ترجمه‌های پزشکی را خلاصه می‌کنند، که می‌توان به آن‌ها نیز در زمان تردید تکیه کرد. به این ترتیب، هنگام ترجمه این کتاب و مثال‌های استخراج‌شده از آن، ما به معادل‌هایی متناسب در بافت زبان مقصد متوسل شدیم.

مثال ۹:

Tous les antibiotiques n'agissent pas de la même manière, sur les germes; leur effet s'opère à différents niveaux, selon les produits :

- *par inhibition de la synthèse de la paroi bactérienne ;*
- *par altération de la structure de la membrane bactérienne ;*
- *par perturbation de la répllication de l'ADN ;*
- *par troubles de la synthèse des protéines ;*
- *par perturbation du métabolisme (ibid, p. 21).*

ترجمه: تمامی آنتی‌بیوتیک‌ها اثرگذاری یکسانی ندارند، تأثیر آن‌ها در سطوح مختلف با توجه به فرآورده‌های دارویی است:

- از طریق جلوگیری از سنتز دیواره باکتریایی؛
- از طریق تخریب ساختار غشای باکتریایی؛
- از طریق ایجاد اختلال در فرایند همانندسازی دی‌ان‌ای؛
- از طریق ایجاد اختلال در سنتز پروتئین‌ها؛
- از طریق ایجاد اختلال در متابولیسم بدن (ص. ۶۲).

مثال ۱۰:

Les moutons morts doivent être incinérés ou enfouis et recouverts de chaux vive (ibid, p. 20).

ترجمه: گوسفندان تلف‌شده باید سوزانده یا دفن شوند و با آهک آب‌نדיده پوشانده شوند (ص. ۵۷).

برای این‌که کار ترجمه را خوب انجام دهیم و بسیار دقیق باشیم، گاهی لازم بود یک عبارت کامل ابداع کنیم که توضیح دهد هر اصطلاح پزشکی شامل چه مواردی است. این شکاف بین‌فرهنگی گاهی اوقات برای مترجمی که یا مجبور است با توضیح مفصل آنچه به آن اشاره می‌شود، بیش از حد ترجمه کند، یا همان‌طور که در اینجا انجام داده‌ایم، کم‌تر ترجمه کند، درعین‌حال به معنا وفادار باشد، اما متن را سبک‌تر کند، مشکلاتی ایجاد می‌کند.

مثال ۱۱:

*Il découvre l'origine et le mode de contagion de la maladie du charbon ;
Il découvre entre autres, le streptocoque, cause de la fièvre puerpérale qui décimait les femmes en couches, le staphylocoque du furoncle, le bacille de la gangrène (ibid, p. 20).*

ترجمه: او منشأ و چگونگی سرایت بیماری سیاه‌زخم را کشف کرد. از جمله او، عامل تب پس از زایمان «استرپتوکوک» را که سبب مرگ زنان در زایمان می‌شد، باکتری مولد کوزک «استافیلوکوک» و باسیل مولد قانقاریا را کشف کرد (ص. ۵۶).

مثال ۱۲:

Il inocule du pus prélevé sur une pustule de cowpox de la main d'une paysanne contaminée par sa vache, Sarah Nelmes, à un garçon de 8 ans, James Philipps, qui n'avait jamais été en contact avec la variole. Au 18e jour, l'enfant présenta une postule vaccinale au point d'inoculation, qui guérit sans incident. Ensuite, Jenner lui fit subir une variolisation, qui n'eut aucun effet (ibid, p. 20).

ترجمه: او با چرک گرفته شده از تاول آبله‌گاو موجود روی دست یک کشاورز به نام سارا نلمز که به وسیله گاوش به آبله‌گاو مبتلا شده بود، پسری هشت‌ساله به نام جیمز فیلیپس را که هرگز در تماس با آبله نبوده است مایه‌کوبی کرد. ده روز بعد، روی پوست پسر بچه در آستانه مایه‌کوبی یک تاول آبله‌گاو ظاهر شد که بدون مشکل بهبود یافت. سپس جنر، فیلیپس را تحت تلقیح مایه آبله قرار داد که هیچ اثری نداشت (ص. ۵۸).

مثال ۱۳:

Fleming répéta et multiplia les expériences :

- avec des dilutions croissantes (actif jusqu'à 1/500 sur les staphylocoques)
- il vérifia que le liquide pouvait être injecté sans danger dans les veines d'un lapin ;
- il utilisa le produit sur des plaies chez l'homme (il n'observa pas de signes pas de signes de toxicité alors que l'irrigation des plaies s'avérait efficace (ibid, p. 21).

ترجمه: فلمینگ بارها آزمایشات خود را تکرار کرد:

- با افزایش میزان رقیق کردن (فعال بودن یک پانصدم استافیلوکوک‌ها در محلول)؛
- او بررسی کرد که این مایع می‌تواند بدون خطر در رگ‌های یک خرگوش تزریق شود؛
- او از محتویات زخم‌های انسان استفاده کرد (در حالی که شست‌وشوی زخم‌ها به نظر مؤثر می‌رسید اثری از سمی بودن مشاهده نکرد) (ص. ۶۱).

۷. نتیجه‌گیری

در این مقاله ابتدا به دنبال شناخت مشکلات ناشی از مؤلفه‌های زبان پزشکی بودیم که ترجمه متون پزشکی را برای کسانی که می‌خواهند لذت ترجمه یک اثر پزشکی را تجربه کنند، پیچیده می‌کند. سپس راهبردهایی پیشنهاد شد که هدف آن‌ها حل این مشکلات باشد. شناخت اصطلاحات، واژگان، کاربرد اصطلاحات پزشکی و داشتن دانش پزشکی کافی برای ترجمه این نوع متون ضروری است. بنابراین مترجم متون پزشکی باید از متونی که قصد ترجمه آن را دارد شناخت اساسی داشته باشد. ترجمه صحیح متون پزشکی فرانسه به فارسی مستلزم آگاهی از نحوه نگارش متون پزشکی در ایران است. آموزش اصطلاحات کافی نیست. همچنین این ترجمه مستلزم عبارت‌شناسی مربوطه است. از منظر زبان‌شناسی، اولین گامی که مترجم با آن مواجه است رمزگشایی متن مبدأ است و گام دوم بر اطلاعات کلی مترجم در مورد پزشکی استوار است. فنی بودن متون پزشکی مشکل‌ساز است، البته دقت این متون می‌تواند فرایند درک و ترجمه آن را تسهیل کند. می‌توان گفت که ترجمه پزشکی به عوامل ناشناخته از جمله اصطلاحات، دامنه معنایی و مستندات وابسته است. مهم‌ترین چالشی که مترجم با آن روبه‌رو است، ترجمه صحیح مفاهیم با انتخاب معادل‌هایی مناسب و دقیق است. مشکل عمده دیگر این است که متون پزشکی نیز پیوند نزدیکی با زبان فنی، علمی، حقوقی یا اقتصادی دارند که خود واژگان خاص خود را دارد. جا دارد از مسئولیت

مترجم نیز صحبت کنیم. مسئولیتی که از آن صحبت می‌کنیم مربوط به تصمیماتی است که مترجم در حین ترجمه با در نظر گرفتن گزینه‌های زبان‌شناختی عملی و نظری در حوزه فنی خود اتخاذ می‌کند تا متن مورد نظر بیشترین اعتبار را در نظر مخاطب داشته باشد. سپس با استفاده از چند مثال، راهبردهای پیشنهادی را نشان دادیم. چند نمونه ترجمه به‌عنوان مثال برای نشان دادن فنی بودن متون پزشکی، چند معنایی بودن اصطلاحات، اصطلاحات لاتین و بیگانه و ترجمه‌پذیری متون پزشکی را از کتاب « *Guide des techniques de soins en imagerie médicale* » به شیوه وینه و داربلنه ارائه دادیم.

بنابراین، درک واژگان پزشکی، فنی و تخصصی برای انجام ترجمه‌ای دقیق به دلیل معانی متعدد مهم است. کاستی در زمینه اسناد قابل مراجعه نیز یکی دیگر از مشکلات مهم ترجمه پزشکی است، برای مثال تنوع مؤسسات پزشکی و چالش عدم دسترسی به مؤسسه مشابه در زبان مقصد. در همین نقطه است که جایگاه قابل توجه مطالعات بین‌رشته‌ای مشخص می‌شود، زیرا متون پزشکی کم‌وبیش شامل همه زمینه‌های دیگر مانند زمینه‌های اقتصادی، فنی، علمی و غیره می‌شوند. در مجموع به چند نتیجه رسیدیم:

۱. درک کامل مفاهیم متون پزشکی و بهداشتی و خودداری از ترجمه تحت‌اللفظی.
۲. ترجمه‌ناپذیری زبان‌شناختی متون پزشکی گاهی به دلیل عدم وجود معادل‌های زبانی در زبان مقصد است.
۳. برای موفقیت در ترجمه عبارات پزشکی، مترجم می‌تواند با توجه به فنی بودن حوزه مورد بحث، به جابه‌جایی کلمات، ترجمه تحت‌اللفظی یا تفسیر متوسل شود. بنابراین، او باید فحوای کلام نویسنده را جست‌وجو، آن را تفسیر و به زبان مقصد بازگو کند. به همین دلیل است که مترجم باید تلاش زیادی برای درک معنای عمیق متن پزشکی در زبان اصلی انجام دهد تا بتواند آن را به زبان مقصد به نحوی قابل فهم و بارعایت جوانب و معیارها، تفسیر و فرمول‌بندی مجدد کند.

با این حال، پرسش دشواری‌های ترجمه متون پزشکی همچنان گشوده است، زیرا پزشکی کم‌وبیش به همه زمینه‌های زندگی ما مربوط می‌شود.

References

- Chevallier, J., (1987). *Précis de terminologie médicale*. 5e éd. Paris : Maloine.
- Faure, P. (2010). *Des discours de la médecine spécialisés multiples et variés à la langue médicale et unique et universelle*. In AS.p.58.
- Ghazi, J. (1985). *Vocabulaire du discours médical : structure, fonction et apprentissage*. Paris: Didier Erudition, 464 p. (Linguistique; 16)
- Hamon, A. (1964). *Grammaire française: cycle d'observation* 6e -5e. Paris: Hachette.
- Jammal, Amal et Pierre Dussault (1983). *L'hypertension artérielle*. Montréal : Sodilis.
- Kocourek, R. (1991). *La langue française de la technique et de la science*. 2e édition, Wiesbaden : Brandstetter.

- Meunier-Crespo, M. (1997). *Les locutions nominales dans les dictionnaires de spécialités. Meta*, 42, 1.
- Moerschel, E. (2012). *Guide des techniques de soins en imagerie médicale*. Elsevier Masson S.A.S.
- Rouleau, M. (1994). *La traduction médicale. Une approche méthodique*. Brossard: Liguattech.
- Rouleau, M., *La traduction médicale. Une approche méthodique*, Brossard, Liguattech, 1994.
- Seleskovitch, D., & Lederer, M. (1986). *Interpréter pour traduire*. p.28.
- Vinay J. P., & Darbelnet, J. (1960). *stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris : Laval, Editions Beauchemin.